

УДК373.3:378-051]:005.336.2 :316.47

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.9>

Оксана ДАНИЛЮК

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-8765-8475

Інна ОСАДЧЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, Черкаська обл., 20301

ORCID: 0000-0003-0682-5145

Наталія ІОВХІМЧУК

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-4617-3535

Бібліографічний опис статті: Данилюк, О., Іовхімчук, Н., Осадченко, І. (2021). Інтерактивні технології як один із найважливіших засобів підготовки майбутніх фахівців ЗВО. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 4, 50–56, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.9>

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОДИН ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ ЗАСОБІВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено проблемі застосування інтерактивних методів навчання в закладах вищої освіти як одного з найважливіших засобів підготовки майбутніх фахівців. Актуальність дослідження зумовлена модернізацією системи освіти. Зміни, що відбуваються в системі вищої освіти, зумовлені рухом до інноваційної особистісно-розвивальної парадигми освіти, необхідністю використання інтелектуально-творчого потенціалу людини для творчої діяльності в усіх сферах життя. Побудова змісту освіти з урахуванням сучасних тенденцій розвитку наукових знань приводить до необхідності не тільки засвоювати основні одиниці й виокремлювати поняття, а й ті пізнавальні засоби, що допомагають студентів самостійно здобувати знання через опанування інтелектуальних дій, що розвивають розумові процеси.

На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної і спеціальної літератури, практичного досвіду висвітлено основні концептуальні підходи до застосування інтерактивних методів навчання у закладах вищої освіти. Обґрунтовано особливості організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів у процесі впровадження інтерактивних технологій, а також визначено необхідність дотримання водночас таких вимог: створення відповідних психолого-педагогічних умов, розроблення цілісної професійно-методичної системи навчання і запровадження в навчальному процесі виконавчого творчого звіту та поетапного системного впровадження їх у навчальний процес. У статті зосереджено увагу на застосуванні методу дискусії, кейс-методу, інформаційних інтерактивних технологій. Зроблено висновки, що використання інноваційних форм навчання в системі університетської освіти веде до підвищення її якості відповідно до потреб суспільства й особистості. Використання інноваційних форм навчання дозволяє підготувати фахівця, що володіє не тільки теоретичними знаннями, а і практичними вміннями і навичками, конкурентоспроможного на ринку праці, орієнтованого на успішне й ефективно вирішення професійних завдань.

Ключові слова: інноваційні технології, інтерактивні технології, інтерактивне навчання, педагогічна діяльність, дискусія, кейс-метод, інформаційні технології.

Oksana DANYLIUK

Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-8765-8475

Inna OSADCHENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of Pedagogy and Educational Management, Uman State Pedagogical University Named Pavlo Tychyna, Sadova Street, Uman, Ukraine, 20301

ORCID: 0000-0003-0682-5145

Nataliia IOVKHIMCHUK

Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-4617-3535

To cite this article: Danyliuk, O, Iovkhimchuk, N. Osadcheklo, I. (2021). Interactive technologies as one of the most important methods of training of future professionals of higher education institutions [Interactive technologies as one of the most important methods of training of future professionals of higher education institutions]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 50–56, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.9>

INTERACTIVE TECHNOLOGIES AS ONE OF THE MOST IMPORTANT METHODS OF TRAINING OF FUTURE PROFESSIONALS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article is devoted to the problem of application of interactive teaching methods in higher education institutions as one of the most important areas of training future specialists. The modernization of the education system reinforced the relevance of this study. The changes taking place in the system of higher education are caused by the movement towards an innovative personal and developmental paradigm of education, the need to use the intellectual and creative potential of individuals for creative activity in all spheres of life. The creation of educational content taking into account modern tendencies of development of scientific knowledge leads to the necessity not only to master the basic units and to allocate concepts but also those cognitive means which help the student independently to acquire knowledge through the mastering of the intellectual actions that develop mental processes.

The main conceptual approaches to the application of interactive teaching methods in higher education are highlighted based on the theoretical analysis of psychological-pedagogical and special literature, practical experience. Peculiarities of organization of educational and cognitive activity of future teachers in the process of introduction of interactive technologies are substantiated, and also necessity of observance of certain requirements is defined through creation of the corresponding psychological and pedagogical conditions, development of integral professional and methodical system of training and introduction in educational process of the executive creative report. The article focuses on the application of the method of discussion, case method, an interactive information technology. It concludes that the use of innovative forms of education in the system of university education leads to an increase in its quality in accordance with the needs of society and an individual. The use of innovative forms of higher education provides training for specialists with not only theoretical knowledge but also practical skills, and competitiveness in the labor market focused on the successful and effective solution of professional problems.

Key words: *innovative technologies, interactive technologies, interactive learning, pedagogical activity, discussion, case method, information technologies.*

Актуальність проблеми. Свідомість сучасної молоді людини формується в абсолютно нових, відмінних від минулих поколінь умовах – в умовах великої інформатизації, появи нових технологій, у новому столітті суспільних змін. Сьогодні ми працюємо з новим поколінням студентів, так званим «поколінням Z», першим цифровим поколінням, яке народилося після 2000 р. Тому розвиток освіти залишається одним із пріоритетних державних напрямів, оскільки

якісна освіта є основою інноваційного розвитку суспільства. Модернізація системи освіти, зміни, що відбуваються в системі вищої освіти зумовлені рухом до інноваційної особистісно-розвивальної парадигми освіти, необхідністю використання інтелектуально-творчого потенціалу людини для творчої діяльності в усіх сферах життя. Зміна змісту освіти полягає в поступовому переході від навчально-предметної діяльності, заснованої на засвоєнні основ наук, знань,

умінь і навичок, до орієнтації на опанування кожним учнем (з урахуванням особливостей його розвитку) сукупно з універсальними вміннями. Побудова змісту освіти з урахуванням сучасних тенденцій розвитку наукових знань приводить до необхідності не тільки засвоювати основні одиниці й виокремлювати поняття, а й ті пізнавальні засоби, що допомагають студентів самостійно здобувати знання через опанування інтелектуальних дій, що розвивають розумові процеси. Освітній процес у сучасному розумінні – процес взаємодії того, хто навчається, з навчальним середовищем, що охоплює викладача, навчальні матеріали (контент) та інших здобувачів. В освітньому процесі об'єднуються педагогічна, пізнавальна і соціальна складові частини, причому соціальний складник є головним інструментом набуття й освоєння інформації (Interaktyvni tehnologiji, 2002: 11).

Інтерактивне навчання – навчальний процес, що ґрунтується на принципах гуманізації, демократизації, диференціації й індивідуалізації, становить соціально мотивоване партнерство, центром уваги якого є не процес викладання, а організована творча співпраця рівноправних особистостей на рівні суб'єкт-суб'єктної взаємодії (Jahodnikova, 2009: 80).

З метою полегшення передачі знань від педагогів до студентства нині використовують різноманітні інноваційні методи й засоби навчання, застосовують водночас принципово нові форми взаємодії (Interaktyvni tehnologiji, 2002: 7).

Упровадження інтерактивних методів навчання – один із найважливіших засобів удосконалення підготовки майбутніх фахівців. У нашому дослідженні пропонуємо аналіз окремих методів інтерактивного навчання в закладі вищої освіти й особливостей їх використання в навчальному процесі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі була в центрі уваги таких дослідників, як: О. Єльнікова, Г. Коберник, О. Коберник, О. Комар, Т. Кравченко, М. Крайня, Г. Кривчикова, В. Мельник, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун та інші, дослідження яких присвячено доцільності використання інтерактивних технологій як ефективного засобу підвищення продуктивності процесу навчання.

Вивченню питань «інноваційного розвитку освіти» присвячено наукові роботи Ю. Бистрова, О. Гудирева, О. Дубасенюк, Н. Касярум, О. Ройко, Т. Колупаєва, А. Олійник, Л. Федулова й інших. Вони приділяли увагу питанням активізації пізнавальної діяльності студентів на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій, упровадження нових форм та інноваційних методів навчання, індивідуалізації освітньої взаємодії суб'єктів.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що система підготовки фахівця у вищій школі найефективніша тоді, коли як її організаційно-методичний інструментарій використовують різноманітні педагогічні технології (Н. Касаткіна, Б. Невзоров, Л. Семушкіна, Т. Шамова й інші).

Процес навчання як складний історико-культурний феномен, що розвивається, як багатофункціональну діяльність, систему, підпорядковану певній освітній стратегії, аналізує О. Пометун. Дослідниця ставить таке завдання: навчити педагога вибудувати свою власну систему. Тому для кожного напряму навчальної діяльності пропонує теоретичне обґрунтування і низку евристичних схем (Pometun, 2016: 66–73).

Мета дослідження – на основі аналізу наукових джерел охарактеризувати інтерактивні технології як один із найважливіших засобів підготовки майбутніх фахівців ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Інтерактивне навчання» розглядається як «спосіб пізнання, який здійснюється у формах спільної діяльності» (Interaktyvni tehnologiji, 2002: 8).

Це і є сутність інтерактивних методів, яка полягає в тому, що навчання відбувається у взаємодії всіх студентів і викладача.

Порівняно з іншими методами інтерактивні орієнтовані на ширшу взаємодію студентів не тільки з викладачем, але й один з одним і на домінування активності студентів у процесі навчання.

Активність викладача поступається місцем активності студентів, а завданням викладача стає створення умов для їхньої ініціативи. Він регулює освітній процес і займається його загальною організацією, визначає загальний напрям (готує заздалегідь необхідні завдання і формулює питання або теми для обговорення у групах), контролює час і порядок виконання наміченого плану роботи, дає консультації,

роз'яснює складні терміни, допомагає в разі виникнення серйозних труднощів.

До інтерактивних методів зараховують лише ті, які будуються на психологічних механізмах посилення впливу групи на процес освоєння кожним учасником досвіду взаємодії і взаємонавчання.

Базовим у системі інтерактивних методів навчання є *метод дискусії*, який, до речі, є необхідним складником більшості інтерактивних методів. Водночас дискусія може виступати і як самостійний метод інтерактивного навчання, представлений безліччю модифікацій, що розрізняються способами організації процесу обговорення. У перекладі з латинської мови «*discussio*» – це дослідження або розбір. Інакше кажучи, це колективне обговорення конкретної проблеми, питання або зіставлення різних позицій, інформації, ідей, думок і пропозицій. Під час дискусії опоненти можуть або доповнювати один одного, або протистояти один одному. У першому випадку більше будуть проявлятися якості, притаманні діалогу, у другому – дискусія матиме характер суперечки, тобто активного обстоювання своєї позиції. Зазвичай дискусії притаманні два цих елементи.

Які б характеристики не переважали в дискусії, у будь-якому разі – це взаємовиключна суперечка, взаємнорозвивальний діалог у діловому режимі. Головний чинник для підвищення ефективності будь-якої дискусії – це узгодження різних позицій дискусантів.

Кожна дискусія зазвичай проходить три стадії розвитку, як-от: орієнтація, оцінка, консолідація.

На першій стадії відбувається процес «орієнтації» й адаптації учасників дискусії до самої проблеми, один до одного, до загальної атмосфери. Саме таким чином починає вироблятися якась настанова на рішення представленої проблеми.

Стадія «оцінки» нагадує ситуацію порівняння інформації, різних позицій, генерування ідей.

На останній стадії «консолідації» передбачається вироблення єдиних або компромісних рішень, думок і позицій.

Один із варіантів проведення дискусії у групі – це метод *круглого столу*. Цільове призначення методу полягає в забезпеченні вільного, нерегламентованого обговорення поставлених питань (тем) на основі виведення всіх студентів на один рівень навчального спілкування щодо один до одного; системного, про-

блемного обговорення питань із метою бачення різних аспектів проблеми.

Необхідними атрибутами круглого столу є:

– відповідна підготовка приміщення для його проведення: симетричне розташування робочих місць для того, щоб студенти могли бачити один одного;

– уведення у практику принципу «вільного мікрофона»;

– створення і поповнення фонду питань, на які повинні відповісти учасники круглого столу;

– наявність технічних засобів отримання й обробки інформації, що надходить (за необхідності).

Круглий стіл можна провести такими варіантами:

Варіант «А»

1. Коротке вступне слово викладача.
2. Заслуховування коротких вступних повідомлень учасників круглого столу.
3. Постановка перед учасниками круглого столу запитань, що надійшли з аудиторії.
4. Розгортання дискусії.
5. Вироблення узгоджених позицій із предмета обговорення.

Варіант «Б»

1. Бліц-опитування присутніх в аудиторії з метою узгодження тематики і порядку роботи.
2. Уточнення порядку і характеру роботи.
3. Відповіді по суті поставлених питань.
4. Заслуховування думок з аудиторії тих, хто виступає.
5. Знаходження істини у процесі дискусійного обговорення.

Варіант «В»

1. Показ-демонстрація проблеми (кіно, фото тощо).
2. Представлення учасників круглого столу, заслуховування їхніх суджень щодо запропонованої ситуації.
3. Підключення «вільного мікрофона» з метою з'ясування думки аудиторії.
4. Дискутування.
5. Знаходження «точок дотику» та вироблення узгодженої позиції.

У процес проведення заняття цим методом необхідно роз'яснювати учасникам «круглого столу» порядок вирішення проблемних питань, що надійшли під час заняття, термінів відповіді на них. Як висновок, підбивається підсумок

роботи круглого столу, висловлюються побажання його учасникам і присутнім.

Кейс-методи – методи навчання навичкам ухвалення рішень шляхом аналізу конкретних практичних проблемних ситуацій. На наш погляд, під час розгляду ситуацій безпосередньо на практичному занятті може застосовуватися текст, викладений на 1–2 сторінках. Особливістю такого методу є те, що він не має готових відповідей і рішень фахівця зі сприяння суб'єктові у виході з тієї чи іншої важкої життєвої ситуації. Ця умова спонукає студента до використання відповідного алгоритму вирішення проблем, що передбачає: аналіз викладеної інформації, виявлення ключових проблем, вибір альтернативних шляхів вирішення і знаходження оптимального варіанта вирішення проблеми, оцінювання всіх можливих наслідків, пов'язаних з ухваленням рішення. Також формує у студента вміння уявити модель практичної дії, що є ефективним засобом формування професійних якостей майбутнього фахівця. Використання цього методу спонукає до проведення дискусій із питань, що не мають єдиного рішення, формування вміння студентами аргументовано доводити свою думку. У студентів розвивається вміння орієнтуватися в нових умовах, комбінувати запас наявних знань і умінь для пошуку тих, що бракує; здатність пошуку шляхів найефективнішого вирішення конкретної проблеми.

У рамках контрольної самостійної роботи студентами можуть аналізуватися проблемні ситуації у форматі класичного кейсу – це текст на 10–20-ти сторінках, що містить наприкінці питання для студентів, на які вони відповідають після самостійного вивчення. Обов'язковою вимогою під час реалізації такого виду кейса є вміння застосовувати теоретичні знання для аналізу конкретної ситуації і вироблення студентами адресних практичних рекомендацій щодо вирішення конкретної проблеми. Особливістю рішень проблем є і те, що вони ставлять студента перед суперечностями і необхідністю пошуку виходу з них, розвивають розумові можливості міркувань щодо того, що є критерієм вибору цих рішень і доказів.

Такий рівень пізнання можливий тільки в разі опанування студентами інструментарію наукових досліджень, основою якого є безперервна науково-дослідницька робота, до якої

вони долучаються як у рамках роботи над курсовими проектами (із другого курсу), так і в рамках роботи в наукових гуртках, участі в наукових конференціях.

Ще один метод, на якому нам би хотілося зупинитися у статті, – *інформаційні технології інтерактивного навчання*.

Застосування ІКТ у навчанні стало настільки органічним елементом, що сучасний освітній процес пропонується розуміти як «змішану модель» навчальних практик і методів поряд із застосуванням інноваційних технічних засобів навчання (Husak, 2018). Інформаційні технології – це сукупність методів і засобів збору, зберігання, обробки, передачі та подання інформації, що розширюють знання людей, розвивають їхні можливості з управління технічними та соціальними процесами. Поняття «інформаційні» охоплює і комп'ютерні, і телекомунікаційні засоби. Під засобами інформаційних технологій традиційно розуміють програмно-апаратні засоби і пристрої, що функціонують на базі мікропроцесорної техніки, сучасних засобів і систем телекомунікацій інформаційного обміну, аудіо- та відеотехніки тощо, що забезпечують операції зі збору, продукування, накопичення, зберігання, обробки і передачі інформації. Сучасні інформаційні технології пропонують такі можливості для використання в системі освіти, як: електронна пошта, чат, форум, блог, вебсайт, електронні дошки оголошень, електронні бібліотеки, доступ до баз даних, голосова пошта, відеоматеріали на різних носіях, електронні підручники на різних носіях, трансляція лекцій і проведення конференцій із використанням інтернету тощо.

Розглянемо інформаційні технології, застосування яких є можливим в умовах дистанційного навчання в закладах вищої освіти:

– чат – це текстовий діалог у мережі Інтернет, який можна вести в реальному часі; засіб оперативного спілкування учасників освітнього процесу через інтернет. Текстовий варіант чату дозволяє співрозмовникам бачити на моніторі своїх комп'ютерів те, що вони друкують один одному. У педагогічній практиці існує певний досвід використання чатів з освітньою метою. Під час навчання спілкування в чаті може бути використане викладачем для контролю вивченого матеріалу, так само студентами – для спілкування один з одним у процесі роботи над спільними проектами;

– форум – це простір для масового тематичного спілкування, де спеціальним програмним забезпеченням є вебфорум. Форум має набір тем для обговорення і набір учасників форуму. В освіті цей інтернет-сервіс використовується дуже широко. Нині в навчанні форум – найпоширеніша форма спілкування викладача і студентів;

– електронна пошта (далі – ЕП) – це сукупність програмно-апаратних засобів, що забезпечують передачу повідомлень між комп'ютерами. Повідомлення можуть бути представлені як у формі звичайних текстів, так і в нетекстовій формі (програми, графіка, відео, звук тощо), у відкритому або зашифрованому вигляді. Час доставки листа може становити від декількох секунд до десятків хвилин і залежить головним чином не від відстані, а від кількості переходів з однієї мережі в іншу у процесі доставки, а також від організації служби ЕП у тій чи тій мережі на шляху передачі повідомлення. Отримання електронних повідомлень, а також підготовка і відправка відповідей на них можуть проводитися у зручний для будь-якого учасника листування час. Із цієї причини електронну пошту зараховують до неінтерактивних технологій, що реалізуються в режимі offline, оскільки між відправленням листа й отриманням відповіді на нього зазвичай проходить якийсь час (кілька хвилин, годин, днів тощо). Електронна пошта є однією з найдешевших і порівняно нескладних телекомунікаційних технологій. У процесі реалізації дистанційної форми навчання ЕП може застосовуватися для: оперативної доставки необхідних навчальних і навчально-методичних матеріалів, а також адміністративної інформації для студентів; оперативної доставки виконаних домашніх завдань

викладачеві; зворотного зв'язку між викладачем і студентами; діалогу між учасниками навчального процесу. Отже, у дистанційній формі навчання електронна пошта може використовуватися як допоміжний засіб.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної і спеціальної літератури, практичного досвіду висвітлено основні концептуальні підходи до застосування інтерактивних методів навчання у ЗВО. Обґрунтовано особливості організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів у процесі впровадження інтерактивних технологій, а також визначено необхідність дотримання таких вимог: створення відповідних психолого-педагогічних умов, розробки цілісної професійно-методичної системи навчання і запровадження в навчальному процесі виконавчого творчого звіту та поетапного системного впровадження їх у навчальний процес. Сконцентровано увагу на застосуванні методу дискусії, кейс-методу, інформаційних інтерактивних технологій. Застосування інноваційних форм навчання в системі університетської освіти сприяє підвищенню її якості відповідно до потреб суспільства й особистості; дозволяє підготувати фахівця, який володіє не тільки теоретичними знаннями, а й практичними вміннями і навичками, конкурентоспроможного на ринку праці, орієнтованого на успішне й ефективно вирішення професійних завдань.

Перспективами подальших досліджень є вивчення дидактичних умов ефективності застосування інтерактивних технологій навчання в підготовці майбутніх учителів початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гусак Л. Застосування інтерактивних технологій у процесі вивчення «вищої та прикладної математики» студентами закладів вищої освіти. *Інтерактивний освітній простір ЗВО* : матеріали Міжвузівського науково-практичного вебінару, м. Вінниця, 23 березня 2018 р. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2018. С. 41–43.
2. Пометун О., Пирожено Л. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід роботи. Київ : А.П.Н., 2002. 136 с.
3. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. Овчарук. Київ : К. І. С., 2016. С. 66–73.
4. Ягоднікова В. Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі : навчально-методичний посібник. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал»», 2009. 80 с.

REFERENCES:

1. Husak L.P. (2018) Zastosuvannia interaktyvnyh tehnologiy u procesi vyvchennia “vyshchoji ta prykladnoji matematyky” studentamy zakladiv vyshchoji osvity. [Application of interactive technologies in the process of studying “higher and applied mathematics” by students of higher education institutions]. *Interaktyvnyj osvitnij prostir ZVO: materialy mizhvuz. nauk.-prakt. Vebinaru*. (Vinnytsia, 23 berezna 2018). Vinnytsia: VTEI KNTEU, 2018. S. 41–43. (in Ukrainian).
2. Interaktyvni tehnologii navchannia: teoriya, practyca, dosvid roboty. [Interactive learning technologies: theory, practice, work experience] / O. Pometun, L. Pirozhenko. Kyiv: APN, 2002. 136 s. (in Ukrainian).
3. Pometun O.I. (2016). Dyskusiya ukrainskih pedagogiv navkolo pytan zaprovadzhennia kompetentnishogo pidhodu v ukrainskii osviti. [Discussion of Ukrainian teachers around the introduction of the competence approach in Ukrainian education]. *Kompetentnisnyi pidhig u suchasniy osviti: svitovyi*. O.V Ovcharuk. Kyiv: K. I. S, 2016. S. 66–73. (in Ukrainian).
4. Yahodnikova V.V. (2009). Interaktyvni formy i metodu navchannia u vyshchyi shkoli: navch.-metod. posib [Interactive forms and methods of teaching in higher education teaching method. Way]. Kyiv: DP “Vyd. Dim “Personal”, 2009. 80 s. (in Ukrainian).